

Huvudman
bildning@ornskoldsvik.se

2019-03-20
Dnr 400-2017:10219

Rektor
anna.wiberg@ornskoldsvik.se

Beslut

efter kvalitetsgranskning av studie- och
yrkesvägledningen på gymnasiala
yrkesprogram vid Örnsköldsviks Gymnasium
Lambda i Örnsköldsviks kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19 § skollagen (2010:800) genomfört en kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledningen på gymnasiala yrkesprogram. Syftet är att granska huruvida eleverna får en studie- och yrkesvägledning som utgår från deras behov och förmår vidga deras perspektiv på sin studie- och yrkesvalsprocess.

De övergripande frågeställningarna är:

- 1. I vilken utsträckning tar rektor och personal ansvar för att studie- och yrkesvägledning sker kontinuerligt och integrerat inom den ordinarie undervisningen?*
- 2. I vilken utsträckning utgår studie- och yrkesvägledningen från elevernas behov för att bilda en helhet för eleven och stödja dennes studie- och yrkesvalsprocess?*
- 3. I vilken utsträckning ges eleverna allsidiga kunskaper om arbetsmarknaden som förmår vidga elevernas perspektiv och motverka begränsningar i studie- och yrkesval utifrån föreställningar om kön och social eller kulturell bakgrund?*
- 4. I vilken utsträckning tar huvudmannen ansvar för att rektor ges goda förutsättningar för arbetet med studie- och yrkesvägledning på skolenheten?*

Granskningen genomförs i 28 utvalda verksamheter och i urvalet ingår såväl enskilda som kommunala huvudmän. Örnsköldsviks Gymnasium Lambda med Örnsköldsviks kommun som huvudman, ingår i denna granskning. När alla beslut är fattade i granskningen redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport.

Skolinspektionen besökte Örnsköldsviks gymnasium Lambda den 18 och 19 december 2018. Det program som granskades var vård- och omsorgsprogrammet. Besöket genomfördes av Jenny Bergman Westling och Claes Börjesson. Intervjuer med elever i årskurs 2, lärare, studie- och yrkesvägledare, rektor samt representanter för huvudmannen har genomförts.

Vid vård- och omsorgsprogrammet studerar 64 elever, varav 51 flickor och 13 pojkar. 6 lärare undervisar på programmet. På skolenheten, där ytterligare två nationella program ingår, tjänstgör en utbildad studie- och yrkesvägledare på heltid. Studie- och yrkesvägledaren ingår i Elevhälsoteamet. Vid tiden för Skolinspektionens besök har en rektor för en annan skolenhet personalansvaret för studie- och yrkesvägledaren. Från och med den 1 januari 2019 genomfördes en omorganisation vilket bland annat innebär att alla studie- och yrkesvägledare i kommunen har en gemensam chef.

I detta beslut ger Skolinspektionen sin bedömning av arbetet med studie- och yrkesvägledningen på den granskade skolenheten samt de utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat inom ramen för granskningens fyra frågeställningar. I bilaga 1 redogörs för de författningar och allmänna råd som ligger till grund för denna kvalitetsgranskning.

1. Studie- och yrkesvägledning i undervisningen

Inom detta område granskas i vilken utsträckning rektor och personal tar ansvar för att studie- och yrkesvägledningen sker kontinuerligt och integrerat inom den ordinarie undervisningen.¹ Bland annat om det finns en tydliggjord arbetsfördelning, att former för samverkan finns, att arbetet följs upp i det systematiska kvalitetsarbetet och att behov av kompetensutveckling tillgodoses. Vidare granskas om undervisningen planeras och genomförs så att studie- och yrkesvägledningen ger eleverna förutsättningar att göra välgrundade studie- och yrkesval.

Granskningen visar att rektorn inte har tydliggjort och förankrat hur ansvaret för studie- och yrkesvägledningen är fördelat mellan berörd personal samt formerna för eller syftet med samverkan mellan personalen. Inför granskningen har Skolinspektionen tagit del av ett årshjul som beskriver återkommande uppgifter som ska genomföras gällande den snäva studie- och yrkesvägledningen. Något liknande årshjul som beskriver lärarnas arbete med studie- och yrkesvägledning har Skolinspektionen inte tagit del av. Rektorn uppger att det finns en arbetsfördelning mellan lärarna och studie- och yrkesvägledaren för vem som gör vad men att lärarna inte skulle kunna beskriva vad studie- och yrkesvägledaren gör och vice versa. De olika yrkesgrupperna har inte hela bilden klar för sig, säger rektorn. Studie- och yrkesvägledaren uppger att det inte finns några uttalade ansvarsområden och att hen inte kan svara på vad lärarna gör när det gäller studie- och yrkesvägledning. Vidare berättar studie- och yrkesvägledaren att studie- och yrkesvägledarna har fått i uppdrag att handleda lärare men att det inte görs.

Av granskningen framgår vidare att det finns små förutsättningar för samverkan mellan lärare och studie- och yrkesvägledaren. Rektorn berättar att det finns tid avsatt då lärarna är frigjorda från undervisning samtidigt för att möjliggöra möten. De kan då till exempel prata om vilka insatser från studie- och yrkesvägledaren som behövs på programmet. Rektorn berättar vidare att det krävs konkreta situationer för att samverkan ska bli av, till exempel att studie- och yrkesvägledaren deltar i arbetslagsmöten inför att hen ska informera eleverna i klassrummet. Studie- och yrkesvägledaren deltar endast i möten tillsammans med lärarna om hen "kallats in" exempelvis för att informera om något specifikt kring elevernas val eller poäng på kurser eller om hen "bokar in sig" på lärarnas APT. Det finns inte några särskilda tillfällen för planering och kompetensöverföring i frågor som gäller den vida studie- och yrkesvägledningen.

Granskningen visar vidare att det finns förutsättningar för samverkan med externa aktörer, bland annat inom ramen för programråd och vård- och omsorgscollege. Rektorn berättar att den naturliga tidpunkten för samverkan mellan lärare och externa aktörer är inför att eleverna ska ut på APL samt under APL-perioden. Även studie- och

¹ I bilaga 1 redogörs kortfattat för Författningar och allmänna råd som ligger till grund för denna kvalitetsgranskning.

yrkesvägledaren ges förutsättningar för extern samverkan, exempelvis genom kontakter med utbildningsanordnare i samband med att hen, tillsammans med en annan studie- och yrkesvägledare, anordnar en mäsas på skolan. Mässan vänder sig till elever i årskurs 2 och 3 och genomförs en gång om året. Under mässan får eleverna delta i olika seminarier.

Granskningen visar att det inte skett någon särskild kompetensutvecklingsinsats när det gäller studie- och yrkesvägledning. Lärarna som undervisar i yrkesämnena berättar att det är en utmaning för dem att hålla sig uppdaterade om branschen eftersom det händer så mycket, med nya rön och arbetsmetoder. De försöker hålla sig uppdaterade genom att prata med elevernas APL-handledare. Rektorn uppger att några av lärarna vill ha "kvar en fot i branschen" och göra auskultation på arbetsplatser men att det inte gjorts ännu. Lärarna brukar vara med vid utbildningsmässor, dels för att visa upp programmet inför presumtiva elever men också för att inhämta information, berättar rektorn. Studie- och yrkesvägledaren har inte använts som resurs för att kompetensutveckla lärarna. När studie- och yrkesvägledaren är ute i klasserna och informerar eleverna inför att de ska göra sina val är lärarna med. De får då höra det studie- och yrkesvägledaren säger och på så sätt får lärarna kompetensutveckling, berättar studie- och yrkesvägledaren.

Det framgår av granskningen att studie- och yrkesvägledning till viss del följs upp inom ramen för det systematiska kvalitetsarbetet. Rektorn uppger att det enda specifika som finns i kvalitetsarbetet gällande studie- och yrkesvägledning är en fråga² i den enkät som eleverna får svara på. Rektorn uppger även att de själva kan skapa egna frågor kring sådant de vill följa upp, men det har inte gjorts hittills när det gäller studie- och yrkesvägledningen.

Granskningen visar att lärarna integrerar studie- och yrkesvägledningen i undervisningen men att detta inte alltid sker på ett medvetet och planerat sätt. Lärarna säger att de inte tänker att de arbetar med studie- och yrkesvägledning, utan att de mer tänker att de förbereder eleverna för yrkeslivet. Det är mer livskunskap än yrkesvägledning som vi ger dem, berättar lärarna. Enligt rektorn kom det fram att lärarna gjorde mer kopplat till studie- och yrkesvägledning i sin undervisning än vad de visste om när de diskuterat vilka aktiviteter lärarna gör. Lärarna gör det som ingår i kursen och det tangerar vägledning i flera fall, berättar rektorn.

Lärarna som undervisar i yrkesämnena beskriver att alla karaktärsämnena hela tiden är inriktade mot elevernas yrkesutgång som undersköterska och att de försöker knyta ihop de ämnena eleverna läser med de kunskaper inom kursen som eleverna behöver i arbetslivet. Som exempel förklarar lärarna att kursen *medicin* handlar om kroppens uppbyggnad och att eleverna behöver den kunskapen för att de ska kunna läsa av diagnoser hos patienterna och för att de ska kunna ge rätt vård utifrån patientens hälsotillstånd. Det samma gäller för kursen *vård och omsorg* som innehåller mer praktiska moment som eleverna kommer att ha nytta av som undersköterska. Vidare beskriver lärarna att de även försöker göra studiebesök och bjuda in folk till skolan för att de ska

² Skolenheten tillgodoser varje elevs behov av vägledningen inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet

berätta för eleverna om sina respektive yrken och hur eleverna har nytta av de olika skolämnena de läser i sitt kommande yrkesliv. Elevernas arbetsplatsförlagda lärande (APL) nämns också som en viktig del i studie- och yrkesvägledningen. Eleverna berättar att de har en APL-uppgift i *vård och omsorg* där de ska dokumentera sin upplevelser för att sedan fundera och reflektera över vad som är viktigt i de olika yrkena. Det är bra med APL för att vi ska kunna veta vilka alternativ vi kan välja mellan när vi sedan ska ut i arbetslivet, säger eleverna.

De intervjuade lärare som undervisar i gymnasiegemensamma ämnen beskriver olika exempel på så kallad infärgning i undervisningen, som inom ämnet svenska kan handla om att eleverna får skriva CV. De har även haft lektioner där de gått igenom vad elever som vill läsa vidare på universitetet bör tänka på. Inom ämnet idrott och hälsa har de pratat mycket med eleverna om vikten av att ha en god fysisk status, både under studierna och vid kommande arbetsliv. Eleverna berättar att idrottsläraren pratar med dem om att de måste ta hand om sin kropp för att de ska kunna orka med att arbeta som undersköterska eller sjuksköterska. Läraren i ämnet samhällskunskap berättar att studie- och yrkesvägledningen kommer in som ett naturligt inslag i undervisningen när de till exempel pratar om arbetsmarknaden.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att rektorn och personal vid vård- och omsorgsprogrammet vid Örnsköldsviks Gymnasium Lambda i viss omfattning tar ansvar för att studie- och yrkesvägledningen sker kontinuerligt och integrerat inom den ordinarie undervisningen. Det finns inslag i undervisningen vid vård- och omsorgsprogrammet som kan ge eleverna förutsättningar att göra välgrundade studie- och yrkesval. Skolinspektionen vill dock peka på vikten av att detta görs på ett medvetet och planerat sätt. För att arbetet ska kunna genomföras medvetet och planerat behöver exempelvis en tydlig arbetsfördelning som är känd bland berörd personal finnas och lärare och studie- och yrkesvägledaren samverka kring den vida studie- och yrkesvägledningen. I detta ingår också att utveckla arbetet med att följa upp och utvärdera studie- och yrkesvägledningen inom ramen för det systematiska kvalitetsarbetet. Skolinspektionen kan konstatera att för att eleverna ska få sammanhang och kontinuitet i studie- och yrkesvägledningen, och medvetet kunna koppla den till sina framtida studie- och yrkesval, behöver arbetet med den vida studie- och yrkesvägledningen utvecklas.

I syfte att höja verksamhetens kvalitet bedömer Skolinspektionen därför att ett arbete i första hand behöver inledas inom följande utvecklingsområde:

- Rektorn behöver se till att det blir tydligt för all berörd personal hur studie- och yrkesvägledningen ska genomföras på vård- och omsorgsprogrammet. I detta ingår bland annat att se till att det finns en tydlig arbetsfördelning, en samverkan mellan lärare och studie- och yrkesvägledaren, möjligheter till kompetensutveckling samt att studie- och yrkesvägledningen följs upp inom det systematiska kvalitetsarbetet.

2. Anpassning av studie- och yrkesvägledningen efter elevernas behov

Inom detta område granskas i vilken utsträckning den vida studie- och yrkesvägledningen utgår från elevernas behov och hur den anpassas för att stödja elevernas studie- och yrkesvalsprocess och skapa en helhet för eleverna.³ Bland annat om det på skolan finns en bild av elevernas behov av kunskap och av att få reflektera kring sin egen utveckling i förhållande till sina framtidsmål. Vidare granskas hur denna bild ligger till grund för skolans arbete inom området.

Granskningen visar att rektorn och lärare har en bild av elevernas studiesituation, deras ambitioner, mål och framtidsplaner men att denna bild sällan används för att identifiera elevernas behov av studie- och yrkesvägledning. Rektorn får bland annat sin bild av elevernas behov från studie- och yrkesvägledaren som återkopplar till rektorsgruppen om det är något som kommit upp i de vägledningssamtalen hen har med eleverna. Lärarna berättar att de kan informera rektorn om elevernas behov vid APT där de har en stående punkt om aktuella frågor som rör de olika klasserna. Rektorn berättar att de utifrån den bild som framträder kan identifiera mönster och fundera kring vad det står för. Utifrån det kan det sedan vara värdefullt att ta ett samlat grepp om vilka informationsinsatser som ska göras för elevgruppen, säger rektorn. Något tydliga exempel på vidtagna åtgärder som skolan vidtagit framkommer dock inte.

Studie- och yrkesvägledaren säger att det är svårt att svara på hur de arbetar på skolan för att anpassa studie- och yrkesvägledningen efter elevernas behov men att mycket handlar om att presentera vilka vägar och alternativ som finns för eleven att gå istället för att säga vad eleven bör göra. Det kan handla om att presentera en bild för eleven vilka insatser och vilka kurser som krävs för att eleven ska nå sitt mål. Vidare berättar studie- och yrkesvägledaren att utbildningen på vård- och omsorgsprogrammet främst är inriktad mot att eleverna ska bli undersköterskor men att hen i sina vägledningssamtal försöker betona för dem att de inte behöver bli undersköterska utan att det finns andra val de kan göra.

Lärarna uppger att de vid utvecklingssamtalet i årskurs 1 tar reda på elevernas mål och ambitioner och att de sedan följer upp det varje år för att se om deras mål och ambitioner ändrats under utbildningens gång. Eleverna berättar att de får återkoppling på sina studieresultat och hjälp att göra de val de behöver göra för att nå sina mål med utbildningen, till exempel vilka kurser de behöver läsa för att få den behörighet de eftersträvar. Lärarna berättar att de går igenom vilka kurser elevernas bestämt sig för att välja vid mentorssamtalen. En del elever är bestämda med vad de vill arbeta med och då pratar lärarna med eleverna om hur studievägen ser ut för att de ska lyckas med sitt mål.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att rektorn och berörd personal i viss omfattning säkerställer att den vida studie- och yrkesvägledningen utgår ifrån elevernas behov och anpassas för att stödja elevernas studie- och yrkesvalsprocess. I detta arbete

³ Se fotnot 1

ingår till exempel att eleverna blir medvetna om olika valalternativ så som olika utbildningar och yrken och de blir medvetna om relationen mellan sig själv och olika valalternativ. Elevernas behov av studie- och yrkesvägledning analyseras dock inte systematiskt och det saknas därmed en bedömning av vilka kunskaper eleverna behöver tillföras för att kunna hantera frågor kring val av framtida studier och yrken.

I syfte att höja verksamhetens kvalitet bedömer Skolinspektionen därför att ett arbete i första hand behöver inledas inom följande utvecklingsområde:

- Rektorn behöver se till att elevernas behov av studie- och yrkesvägledning kartläggs för att kunna säkerställa att de organisatoriska förutsättningar som behövs för arbetet med den vida studie- och yrkesvägledningen finns. Rektorn behöver också säkerställa att lärarna kontinuerligt identifierar elevernas behov av studie- och yrkesvägledning och anpassar studie- och yrkesvägledningen i undervisningen utifrån behoven.

3. Vidga elevernas perspektiv och motverka begränsningar i elevernas val

Inom detta område granskas i vilken utsträckning eleverna ges allsidiga kunskaper om arbetsmarknaden som förmår vidga elevernas perspektiv och motverka begränsningar i studie- och yrkesval utifrån föreställningar om kön, social och kulturell bakgrund.⁴ Begreppet kulturell bakgrund kan förstås som föreställningar om kultur som påverkar elevernas val samt den specifika situationen för elever med migrationsbakgrund.

Av granskningen framgår att det inte finns några mål uppsatta för arbetet med att vidga elevernas perspektiv och motverka begränsningar i elevers val av studier och yrken. Rektorn uppger att eleverna har möjlighet att möta människor i olika situationer och med olika föreställningar som vidgar elevernas perspektiv när de gör sin APL. Vidare uppger rektorn att eleverna har möjlighet att i grupp reflektera över eventuella fördomar som kan finnas kopplat till yrke och kön i undervisningen. När det gäller att eleverna ska ges samma möjligheter att välja framtida studier och yrken utan begränsningar uppger rektorn att hen tror att de är förbi fördomarna och att de är på en helt annan nivå i det gemensamma samtalet på skolan. Rektorn har dock inte sett till att studie- och yrkesvägledningen verkar kompensatorisk genom att till exempel följa upp och analysera elevernas val av kurser.

Granskningen visar att lärarna inte fått någon kompetensutveckling kring hur elevernas föreställningar om kön, social och/eller kulturell bakgrund påverkar studie- och yrkesval. Rektorn har inte följt upp lärarnas kunskaper inom området men uppger att lärarna hela tiden får kunskap om den aktuella elevgruppens föreställningar eftersom de träffar elevgruppen under hela deras studietid på programmet. Rektorn uppger att lärarna skulle

⁴ Se fotnot 1

kunna ges större möjligheter att sitta ned och diskutera vilka mönster de identifierat hos elevgruppen men att lärarna hittills inte haft den typen av kollegiala samtal.

Granskningen visar att lärarna i viss utsträckning arbetar med att utmana, problematisera och visa på alternativ till traditionella föreställningar som kan begränsa framtida studie- och yrkesval. Arbetet kopplas dock i första hand till att eleverna kommer att möta olika slags människor i arbetslivet och inte på ett medvetet och strukturerat sätt för att vidga elevernas perspektiv och motverka begränsningar i studie- och yrkesval. Lärarna berättar att de pratar mycket om etiska dilemman med eleverna eftersom det är viktigt att ha med sig när man ska arbeta som undersköterska. En lärare säger att hen arbetar med frågor rörande rasism eftersom det är något som eleverna kommer att möta i sitt kommande arbetsliv. Vidare berättar lärarna att de diskuterar och reflekterar kring elevernas föreställningar i alla ämnen. Som exempel nämns att de i kursen *Etik och människans livsvillkor* diskuterat begreppet *hen* och vilket/vilka pronomen eleverna vill bli tilltalade med. Eleverna berättar att de också pratat om olika begrepp i etikkursen, till exempel feminism och hur det kan påverka dem i deras yrkesliv och de personer de kommer möta på deras framtida arbetsplatser.

Studie- och yrkesvägledaren beskriver att skolan försöker få en variation i kontakter med arbetsliv och samhälle för att låta eleverna möta personer som gjort otraditionella val. Detta sker framförallt genom att se till att få en bredd bland de personer som representerar olika verksamheter när de planerar den tidigare nämnda mässan. Lärarna berättar att det oftast är kvinnor som representerar yrken och som är handledare på elevernas APL men att när de haft öppet hus för blivande elever varit mycket män som kommit och representerat olika yrken. Eleverna uppger att de inte upplever att lärarna medvetet låter dem möta personer som har gjort otraditionella val men att det ibland förekommer instruktionsfilmer där det är män som utför arbetsuppgifter som kan tyckas vara typiskt traditionellt kvinnliga.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna i viss utsträckning ges allsidiga kunskaper om arbetsmarknaden som kan vidga deras perspektiv och motverka begränsningar i studie- och yrkesval, men att det saknas ett medvetet och strukturerat arbete inom området. Viktiga förutsättningar saknas, till exempel riktlinjer för arbetet och kompetensutveckling för lärarna. Därmed finns det risk för att studie- och yrkesvägledningen, inte verkar kompensatoriskt och förmår vidga elevernas perspektiv, så att alla elever ges samma möjligheter att välja framtida studier och yrken utan begränsningar utifrån föreställningar om kön, social eller kulturell bakgrund.

I syfte att höja verksamhetens kvalitet bedömer Skolinspektionen därför att ett arbete i första hand behöver inledas inom följande utvecklingsområde:

- Rektorn behöver säkerställa att den vida studie- och yrkesvägledningen förmår vidga elevernas perspektiv och motverka begränsningar i elevernas framtida studie- och yrkesval som är beroende av kön, social och/eller kulturell bakgrund. I arbetet bör rektorn sätta upp konkreta mål för att studie- och yrkesvägledningen ska verka kompensatoriskt så att alla elever har samma möjligheter att välja

framtida studier och yrken utan begränsningar utifrån föreställningar om kön och social eller kulturell bakgrund. Som en del i arbetet behöver rektorn följa upp att lärarna har aktuell kunskap om faktorer och föreställningar som påverkar elevernas val och hur frågor som rör området kommer till uttryck i undervisningen.

4. Huvudmannens ansvar

Inom detta område granskas i vilken utsträckning huvudmannen tar ansvar för att rektor ges goda förutsättningar för arbetet med studie- och yrkesvägledning på skolenheten. Bland annat hur huvudmannen konkretiserar vad de nationella målen för studie- och yrkesvägledning innebär i den egna verksamheten. Vidare hur organisation och resursfördelning, till exempel utifrån en kartläggning av behoven, säkerställer att elevernas behov av studie- och yrkesvägledning kan tillgodoses.⁵

Granskningen visar att huvudmannen i viss omfattning har skapat rutiner för att planera och konkretisera arbetet med studie- och yrkesvägledningen. Huvudmannens representant berättar att de sett över sin organisation gällande studie- och yrkesvägledning i en utredning som genomfördes hösten 2017. En av slutsatserna av utredningen var att kommunen behövde riktlinjer för sin studie- och yrkesvägledning. Skolinspektionen har tagit del av den första versionen av riktlinjen som beskriver huvudmannens målsättningar och ramar för studie- och yrkesvägledningen. Av riktlinjen framgår att en handlingsplan ska tas fram där det närmare ska beskrivas *hur alla elever utrustas med valkompetens och hur lärare och studie- och yrkesvägledare tillsammans ska forma studie- och yrkesvägledningen i snäv och vid bemärkelse*. Huvudmannens representant berättar att det inte finns någon färdig handlingsplan vid tidpunkten för Skolinspektionens besök men att det är nästa steg i arbetet.

Vidare visar granskningen att huvudmannen i viss omfattning följer upp skolenheternas arbete med studie- och yrkesvägledning inom det systematiska kvalitetsarbetet. I *Huvudmannens redovisning 2018* finns två påståenden rörande studie- och yrkesvägledningen, *skolenheterna tillgodoser varje elevs behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet samt det finns tillgång till personal med sådan kompetens så att elevernas behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses*. Huvudmannens representant uppger dock att det inte är så tydligt hur studie- och yrkesvägledningen på gymnasieskolan ingår i det systematiska kvalitetsarbetet. Representanten berättar att de har en tydlig struktur men att de behöver följa upp och "klä in" de delar som saknas. Huvudmannens representant uppger vidare att studie- och yrkesvägledarnas arbete inte heller är tydligt redovisat i det systematiska kvalitetsarbetet då detta område inte följts upp som det var tänkt. Det är inte så att saker inte görs, men det har inte följts upp eller dokumenterats, säger huvudmannens representant.

⁵ Se fotnot 1

När det kommer till att kartlägga och analysera elevernas behov av studie- och yrkesvägledning uppger huvudmannens representant att detta görs genom enkäter. I den verksamhetsredogörelse som huvudmannen skickat in till Skolinspektionen framgår att eleverna årligen får svara på elevenkäter. Vidare framgår att de resultat från enkäterna som berör frågor om vägledningen används för att analysera verksamhetens styrkor och identifiera utvecklingsområden.

Granskningen visar att huvudmannens resursfördelning inte utgår ifrån elevernas behov av studie- och yrkesvägledning. Av riktlinjen framgår att resursfördelningen till gymnasieskolan gällande den snäva studie- och yrkesvägledningen baseras på det ungefärliga antal elever som är kopplade till respektive studie- och yrkesvägledare. När det kommer till den vida studie- och yrkesvägledningen betonas i riktlinjen att hur resurserna används ska tydliggöras genom förtydligade målsättningar och en systematisk uppföljning. Det framgår inte i granskningen hur huvudmannen följer upp resursfördelningen och vidtar åtgärder vid behov. Det framgår dock att huvudmannen i sitt systematiska kvalitetsarbete följer upp huruvida eleverna har tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida studie- och yrkesverksamhet kan tillgodoses.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att huvudmannen i viss utsträckning ger rektorn förutsättningar för arbetet med studie- och yrkesvägledningen på skolenheten. Huvudmannen har påbörjat ett arbete med att planera, följa upp och utveckla samt systematiskt följa upp och utvärdera studie- och yrkesvägledningen. Dock kartläggs och analyseras inte elevernas behov av studie- och yrkesvägledning i tillräcklig omfattning. Huvudmannen saknar därmed underlag för bedömning av huruvida elevernas behov av studie- och yrkesvägledning tillgodoses på skolan samt vilka förutsättningar som eventuellt saknas, till exempel vad gäller resursfördelning.

I syfte att höja verksamhetens kvalitet bedömer Skolinspektionen därför att ett arbete i första hand behöver inledas inom följande utvecklingsområde:

- För att säkerställa fortsatt utveckling behöver huvudmannen se till att rektorn ges goda förutsättningar för arbetet med studie- och yrkesvägledningen. I det arbetet ingår att regelbundet kartlägga och analysera elevernas behov av studie- och yrkesvägledning samt att säkerställa att resursfördelningen görs utifrån elevernas behov av studie- och yrkesvägledning.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den 22 oktober 2019 redovisa till Skolinspektionen vilka åtgärder som vidtagits utifrån de 4 identifierade utvecklingsområdena som anges ovan under rubrik *Bedömning*. Som stöd för redovisningen bör bifogade mall (bilaga 2) användas.

Redogörelsen skickas via e-post, till dokument.goteborg@skolinspektionen.se, eller per post till, *Skolinspektionen, Box 2320, 403 15 Göteborg*. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 400–2017:10219) i de handlingar som sänds in.

I ärendets slutliga handläggning har även undervisningsrådet Bo Jersenius medverkat.

På Skolinspektionens vägnar

E-signaturer

X Roland Fallström

X Jenny Bergman

Enhetschef
Signerat av: Roland Fallström

Föredragande
Signerat av: Jenny Bergman

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:
<https://www.skolinspektionen.se/sv/Tillsyn--granskning/Kvalitetsgranskning/Skolinspektionen-granskar-kvaliteten/SYV-pa-gymnasiala-yrkesprogram/>

Bilaga 1

Författningar och allmänna råd i kvalitetsgranskningen Studie- och yrkesvägledning på gymnasiala yrkesprogram

Skollagen (2010:800)

1 kap. 4 § 1-2 st skollagen

Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. [...]

I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. [...] En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. [...]

2 kap. 8 b § skollagen

Kommuner ska fördela resurser till utbildning inom skolväsendet efter barnens och elevernas olika förutsättningar och behov.

2 kap. 29 § skollagen

Elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ska ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. Även den som avser att påbörja en utbildning ska ha tillgång till vägledning.

I förarbetena till skollagen (prop. 2009/10:165, s. 278-279) anges att lärare, skolledare och särskilt utbildade studie- och yrkesvägledningsfunktionärer har ett gemensamt ansvar, men delvis olika roller, när det gäller information och vägledning till eleverna om framtida studier och arbetsliv. En förutsättning för att eleverna ska kunna utnyttja den stora frihet och de möjligheter till egna val som erbjuds är att de får en adekvat information om utbildningsutbud och valmöjligheter, såväl utifrån sina intressen och förutsättningar som i förhållande till arbetsmarknadens behov. Elevernas behov av vägledning kommer säkerligen inte att bli mindre i framtiden än i dag.

I förarbetena till skollagen (prop. 2009/10:165, s. 659) anges vidare att kompetens för studie- och yrkesvägledning främst finns hos personer som är anställda för denna verksamhet. Även rektorer och lärare har dock ett visst ansvar att förmedla sådan kunskap. Frågor om studie- och yrkesvägledning behandlas främst i läroplanerna. Huvudmannen bestämmer själv om kompetensen ska ordnas genom att personal anställs eller på något annat sätt.

2 kap. 30 § skollagen

För att få anställas utan tidsbegränsning för studie- och yrkesvägledning ska den sökande ha en utbildning avsedd för sådan verksamhet.

Den som inte uppfyller kravet enligt första stycket får anställas för studie- och yrkesvägledning för högst ett år i sänder.

2 kap. 34 § 1 st skollagen

Huvudmannen ska se till att personalen vid förskole- och skolenheterna ges möjligheter till kompetensutveckling. [...]

4 kap. 3 § skollagen

Varje huvudman inom skolväsendet ska på huvudmannanivå systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen.

4 kap. 4 § skollagen

Sådan planering, uppföljning och utveckling av utbildningen som anges i 3 § ska genomföras även på förskole- och skolenhetsnivå.

Kvalitetsarbetet på enhetsnivå ska genomföras under medverkan av lärare, förskollärare, övrig personal och elever. Barn i förskolan, deras vårdnadshavare och elevernas vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta i arbetet.

Rektorn och förskolechefen ansvarar för att kvalitetsarbete vid enheten genomförs enligt första och andra styckena.

4 kap. 5 § skollagen

Inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet enligt 3 och 4 §§ ska vara att de mål som finns för utbildningen i denna lag och i andra föreskrifter (nationella mål) uppfylls.

4 kap. 6 § skollagen

Det systematiska kvalitetsarbetet enligt 3 och 4 §§ ska dokumenteras.

4 kap. 7 § skollagen

Om det vid uppföljning, genom klagomål eller på annat sätt kommer fram att det finns brister i verksamheten, ska huvudmannen se till att nödvändiga åtgärder vidtas.

15 kap. 2 § 1 st skollagen

Gymnasieskolan ska ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. [...]

15 kap. 3 § skollagen

Utbildningen i gymnasieskolan ska utgöra en bas för den nationella och regionala kompetensförsörjningen till arbetslivet och en bas för rekrytering till högskolesektorn.

2011 års läroplan för gymnasieskolan (SKOLFS 2011:144)

2 Övergripande mål och riktlinjer

I de övergripande målen anges de kunskaper samt de normer och värden som alla elever bör ha utvecklat när de lämnar utbildningen. Målen anger inriktningen på utbildningen.

2.4 Utbildningsval - arbete och samhällsliv

Gymnasieskolan ska nära samverka med de obligatoriska skolformerna, arbetslivet, universiteten och högskolorna samt med samhället i övrigt. Detta krävs för att eleverna ska få en utbildning av hög kvalitet och få underlag för val av kurser inom utbildningen och för vidare studier eller yrkesverksamhet. Det är särskilt viktigt att skolan samarbetar med arbetslivet om yrkesutbildningen.

Genom att arbetslivet fortlöpande förändras när det gäller behovet av kompetens och rekrytering av arbetskraft inom olika områden har studie- och yrkesvägledning i vid mening stor betydelse. Universitet och högskolor, arbetsförmedlingar, näringsliv samt arbetsmarknadens parter och branschorganisationer har därför viktiga roller i informationen till skolan och eleverna.

Mål

Skolans mål är att varje elev

- utvecklar sin självkänedom och förmåga till studieplanering,

- medvetet kan ta ställning till fortsatt studie- och yrkesinriktning på grundval av samlade erfarenheter och kunskaper,
- ökar sin förmåga att analysera olika valmöjligheter och bedöma vilka konsekvenser dessa kan ha,
- har kännedom om arbetslivets villkor, särskilt inom sitt studieområde, samt om möjligheter till fortsatt utbildning, praktik och arbete i Sverige och andra länder, och
- är medveten om att alla yrkesområden förändras i takt med teknisk utveckling, förändringar i samhälls- och yrkesliv samt ökad internationell samverkan och därmed förstår behovet av personlig utveckling i yrket.

Riktlinjer

Personalen ska, efter en av rektorn gjord arbetsfördelning,

- bidra med underlag för elevernas val av utbildning och yrke,
- informera och vägleda eleverna inför deras val av kurser, fortsatt utbildning och yrkesverksamhet och motverka sådana begränsningar i valet som grundar sig på föreställningar om kön och på social eller kulturell bakgrund,
- i informationen och vägledningen utnyttja de kunskaper som finns hos eleverna, hos skolans personal och i samhället utanför skolan,
- i undervisningen utnyttja kunskaper och erfarenheter från arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång,
- utveckla kontakter med universitet och högskolor samt med handledare och andra inom arbetslivet som kan bidra till att målen för utbildningen nås,
- i utbildningen utnyttja kontakter med det omgivande samhället och dess arbets-, förenings- och kulturliv, och
- bidra till att presumtiva elever får information om skolans utbildningar.

2.6 Rektorns ansvar

Enligt skollagen ska det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ledas och samordnas av en rektor. Rektorn ansvarar för att planera, följa upp, utvärdera och utveckla utbildningen i förhållande till de nationella målen. Som pedagogisk ledare för skolan och som chef för lärarna och övrig personal i skolan har rektorn ansvar för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att [...]

- undervisningen, elevhälsan och studie- och yrkesvägledningen utformas så att eleverna får den ledning och stimulans, de extra anpassningar, särskilt stöd samt andra stödåtgärder som de behöver, [...]
- lärare och annan personal får möjligheter till den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjlighet att dela med sig av sin kunskap samt att lära av varandra för att utveckla utbildningen,
- samverkan mellan lärare i olika kurser kommer till stånd så att eleverna får ett sammanhang i sina studier,
- samverkan med universiteten och högskolorna samt arbetslivet utanför skolan utvecklas så att eleverna får en kvalitativt god utbildning samt en förberedelse för yrkesverksamhet och fortsatt utbildning,

- studie- och yrkesvägledningen organiseras så att eleverna får information om och vägledning inför de olika val som skolan erbjuder och inför val av framtida utbildning och yrke, [...]

- stimulera till internationella kontakter, samverkan och utbyten i utbildningen, [...]

Skolverkets allmänna råd om arbete med studie- och yrkesvägledning (SKOLFS 2013:180)

1. Att styra och leda arbetet med studie- och yrkesvägledning

Huvudmannen bör

- konkretisera vad de nationella målen för studie- och yrkesvägledning innebär för den egna verksamheten, samt
- vid beslut om organisation och resursfördelning säkerställa att elevernas behov av studie- och yrkesvägledning kan tillgodoses.

Rektorn bör

- se till att det finns rutiner och metoder för att planera, utvärdera och utveckla studie- och yrkesvägledningen så att den tillgodoser elevernas behov av vägledning,
- tydliggöra hur ansvaret för studie- och yrkesvägledning är fördelat mellan studie- och yrkesvägledare, lärare och övrig personal samt formerna för samarbetet mellan dem,
- se till att studie- och yrkesvägledning sker kontinuerligt och integrerat i utbildningen under studietiden, så att eleven ges förutsättningar att göra väl underbyggda studie- och yrkesval, samt
- se till att eleverna, utifrån sina behov, erbjuds vägledningssamtal.

2. Personal och kompetens

Huvudmannen bör

- inför resursfördelningen ta reda på vilken kompetens som finns och vilken kompetens som behövs för att tillgodose elevernas behov av studie- och yrkesvägledning.

Huvudmannen och rektorn bör

- se till att studie- och yrkesvägledaren har den kompetens som behövs för att kunna stödja övrig personals arbete med studie- och yrkesvägledning.

Rektorn bör

- med utgångspunkt i en kartläggning av elevernas behov av studie- och yrkesvägledning se till att verksamheten kan tillhandahålla den kompetens som krävs för att tillgodose elevernas behov av studie- och yrkesvägledning,
- med utgångspunkt i elevernas behov av vägledning, fortlöpande kartlägga och analysera kompetensutvecklingsbehovet för personal som arbetar med studie- och yrkesvägledning, samt
- se till att personalen på skolan har kunskaper om och förståelse för hur kön samt social och kulturell bakgrund påverkar elevernas studie- och yrkesval samt att de har kunskaper om hur elevernas föreställningar om utbildningar och yrken kan utmanas.

3. Undervisning och samverkan – skola, utbildning och arbetsliv

Rektorn bör

- organisera studie- och yrkesvägledningen så att eleverna får möjlighet att ställas inför olika uppgifter i arbetslivet och möta företrädare för arbetslivet och utbildningsväsendet i syfte att ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper och erfarenheter inför kommande studie- och yrkesval,
- ha ett övergripande ansvar för att elevernas arbetslivskontakter bidrar till att deras studie- och yrkesval inte begränsas av kön eller av social eller kulturell bakgrund, samt
- planera för att varje elev i gymnasiesärskolan får det stöd han eller hon behöver i övergången till arbetslivet.

Lärare bör i undervisningen

- ge eleverna möjlighet att utveckla en förståelse för hur kunskaper i ämnet kan ha betydelse i arbetslivet och på så sätt utgöra ett underlag för deras framtida studie- och yrkesval,
- utmana, problematisera och visa på alternativ till traditionella föreställningar om kön, kulturell och social bakgrund som annars kan begränsa elevernas framtida studie- och yrkesval, samt
- ge eleverna möjlighet att utveckla allsidiga kunskaper om hur arbetslivet fungerar.

Lärare och studie- och yrkesvägledare bör

- ge eleven möjlighet att utveckla sin förmåga att genomföra sina val av studier och yrken.

Studie- och yrkesvägledaren bör

- bidra med sådana specialistkunskaper som kan ha betydelse för elevernas studie- och yrkesval.

4. Information inför val av studier och yrken

Kommunen bör

- säkerställa att kommunens medborgare informeras om sina möjligheter till utbildning.

Rektorn bör

- se till att det finns strategier för att alla elever utifrån sina behov ska få allsidig information om studier och yrken.

Studie- och yrkesvägledaren och läraren bör

- ge eleverna möjlighet att utveckla sin förmåga att kritiskt granska information om studier och yrken samt skapa medvetenhet om vilket ansvar de själva har för sina studie- och yrkesval, samt
- se till att eleverna får saklig och aktuell information om arbetslivets kvalifikationskrav och om hur arbetsmarknaden ser ut inom olika yrkesområden.

Studie- och yrkesvägledaren bör

- se till att informationen om utbildningsvägar och yrken är aktuell, opartisk, tillförlitlig och tillgänglig för eleverna när de behöver den,
- se till att varje elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och

sameskolan får information om de kurser och utbildningar som finns inom gymnasieskolan respektive gymnasiesärskolan och om vilka val som kan ha betydelse för vidare studier,

- se till att eleverna i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan får information om valmöjligheter i form av inriktningar, kurser och yrkesutgångar samt om vilka konsekvenser ett byte av studieinriktning och kurser medför,
- se till att eleverna i gymnasieskolan får information om vidare studier och om vilka val som kan ha betydelse för dessa, samt
- se till att eleverna inom och sökande till vuxenutbildningen får tillgång till information om de kurser och utbildningar som de kan behöva för att nå sina studiemål.

5. Vägledningssamtalet

Rektorn bör

- organisera studie- och yrkesvägledningen så att eleverna erbjuds vägledningssamtal som utgår från varje elevs behov och stödjer dennes studie och yrkesvalsprocess.

Studie- och yrkesvägledaren bör se till att vägledningssamtalen planeras och genomförs så att de

- vidgar elevens perspektiv om såväl de egna förutsättningarna som olika utbildningar och yrken,
- utmanar elevens föreställningar om yrken och utbildningar utifrån kön samt utifrån social och kulturell bakgrund,
- ger eleven förutsättningar att utveckla sin förmåga att väga samman olika faktorer som har betydelse för studie- och yrkesvalet, samt
- ger den individuella studieplanen en central roll i gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och inom vuxenutbildningen.

I anslutning till de allmänna råd som anges ovan har Skolverket också givit kommentarer som använts i granskningen.⁶

⁶ Skolverket (2013) *Allmänna råd med kommentarer, Arbete med studie- och yrkesvägledning*. Skolverkets publikationsservice, andra tryckningen, Stockholm 2017

Bilaga 2

Mall för huvudmannens redovisning till Skolinspektionen

Utvecklingsområde 1: Rektorn behöver se till att det blir tydligt för all berörd personal hur studie- och yrkesvägledningen ska genomföras på vård- och omsorgsprogrammet. I detta ingår bland annat att se till att det finns en tydlig arbetsfördelning, en samverkan mellan lärare och studie- och yrkesvägledaren, möjligheter till kompetensutveckling samt att studie- och yrkesvägledningen följs upp inom det systematiska kvalitetsarbetet.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:

Utvecklingsområde 2: Rektorn behöver se till att elevernas behov av studie- och yrkesvägledning kartläggs för att kunna säkerställa att de organisatoriska förutsättningar som behövs för arbetet med den vida studie- och yrkesvägledningen finns. Rektorn behöver också säkerställa att lärarna kontinuerligt identifierar elevernas behov av studie- och yrkesvägledning och anpassar studie- och yrkesvägledningen i undervisningen utifrån behoven.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:

Utvecklingsområde 3:

Rektorn behöver säkerställa att den vida studie- och yrkesvägledningen förmår vidga elevernas perspektiv och motverka begränsar i elevernas framtida studie- och yrkesval som är beroende av kön, social och/eller kulturell bakgrund. I arbetet bör rektorn sätta upp konkreta mål för att studie- och yrkesvägledningen ska verka kompensatoriskt så att alla elever har samma möjligheter att välja framtida studier och yrken utan begränsningar utifrån föreställningar om kön och social eller kulturell bakgrund. Som en del i arbetet behöver rektorn följa upp att lärarna har aktuell kunskap om faktorer och föreställningar som påverkar elevernas val och hur frågor som rör området kommer till uttryck i undervisningen.

Redovisa vilka åtgärder som genomförts:

Beskriv hur verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:

Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:

Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:

Utvecklingsområde 4:

Redovisa vilka åtgärder som genomförts:

Beskriv hur verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:

Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:

Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras: